

Český a německý Grenzlandroman / hraničářský román v komparativní perspektivě, interkulturalita

Není sporu o tom, že německý Grenzlandroman, všeobecně uznávaný jako literární kategorie, našel svou analogii i v české literatuře, analogii tak hlubokou reáliemi, způsoby boje, cíli i dějovým paradigmatem, že lze právem hovořit o českém hraničářském románu. Podívejme se na to, co je oběma proti sobě stojícím nesmiřitelným pólům hraničářské literatury, české a německé, společné, ale i na to, v čem se liší. V obou je zachována výchozí situace poloviny 19. století, jež přetrvává – ač oslabována – po celou dobu habsburské monarchie. Němec je představován – v českém i německém románu – jako příslušník střední až vyšší třídy, tedy člověk zámožný, vysokého politického a kulturního vlivu. Čech naopak jako příslušník nižší či maximálně střední třídy omezeného kulturního i politického vlivu, jenž se ovšem pokouší tento stav zvrátit. Nacionální boj v obou společnostech je prezentován a mravně legitimován jako „obranný“.

Objektivní proces expanze češství na úkor německví na první pohled vyvolává představu nefalšované defenzivy, tj. obrany stávající „německé državy“. Tak tomu ovšem zhusta není. I německví usiluje o posílení svých pozic. Status quo, tj. konzervování aktuálního stavu, považují zpravidla obě strany za nic neřešící. S ohledem na druhořadé role českého etnika v politickém a společenském životě monarchie (potažmo českých zemí) vyznívají české snahy v české literatuře jako „spravedlivě“ nacionálně emancipační, jako návrat do historických dob, kdy Němci přicházeli do českých zemí jako kolonisté. Evokuje se tím historické právo českého národa na obnovu jeho pozic. Jde o nápravu neblahých dějů a křivd minulosti, především Bílé hory. Snahy německé jsou legitimovány jako obrana německého hájemství, tedy tradičních politických, sociálních a kulturních predominancí, které jim ovšem „právem náleží“. Ono „nadprávo“ je odvozováno od vyšší duchovní kompetence a většího množství majetku. Nezřídka je zdůvodňováno i rasově, tj. převahou k výjimečnosti předurčeného germánství nad nižším slovanstvím.

Obě strany paradoxně pracují s antisemitismem. Český antisemitismus obvykle počítá židy k hrozbě germanizace, tedy do lůna německé společnosti. Poukazuje na žida jako na vykořisťovatele, lichváře, bezohledného obchodníka. Antisemitismus německý jej nahlíží rovněž jako vykořisťovatele, lichváře, bezohledného obchodníka, ale často jej navíc taxuje - na rozdíl od Čechů - jako rasově jinakého.

Současně jsou k daným cílům účelově konstruovány obrazy „druhého“ s typickými stereotypy chování a jednání. V české hraničářské literatuře je Němec panovačný, mocichtivý, neomalený a netolerantní, kulturtrégrovský odnárodňovatel - germanizátor. Čech v německé hraničářské literatuře je chudý, prohnáný a záluďný, přitom ale ambiciózní, snažící se uchvátit německé pozice, a navíc je monarchii nelojální - čechizátor. Čech ohrožuje „německou národní državu“: ve městě obsazováním pracovních míst a následně budováním škol, na venkově pak zakupováním německých nemovitostí, v obou případech často i prostřednictvím českých žen, jež se vdávají za Němce a odvádějí společné potomstvo do lůna češství. Naproti tomu v českém podání Němec narušuje českou državu budováním továren

v českých oblastech, příchodem německých úředníků a budováním německých škol a nátlakem na české zaměstnance, aby do nich posílali své děti. Tím je dáno základní paradigma prezentací nacionálního protivníka tzv. hraničářskou literaturou. Má však různé úrovně nacionální zaujatosti, můžeme sledovat diferencované obrazy připouštějící jisté kvality konkurenčního společenství, ale i obrazy hrubě simplifikující, černobílé.

Jedno je nesporné, společným jmenovatelem obou hraničářských literatur je zápas o „odnárodnění“, resp. „přenárodnění“, ve skutečnosti pak zápas o rozvoj či udržení sociálně-ekonomických pozic, kdy se využívá netolerantního, zpravidla radikálního nacionalismu. Obě literatury v sobě skrývají výrazně apelativní notu. Skutečnost, že česká a německá literatura z pohraničí vykazují velmi příbuzná paradigmatata a žijí vedle sebe, klade otázku, jakým způsobem se k sobě vztahují. Tím se dostáváme k problému interkulturality.

Interkulturalita znamená „usouvztažnění“ různých kultur. Jejich souvztažnost je vyjádřena koexistencí, ale i způsoby komunikace mezi nimi. To, co je optikou jednoho společenství nazýváno jako dobro, se v optice společenství konkurenčního obvykle lomí ve zlo. Ošklivé se mění v krásné, spravedlivé v nespravedlivé. Jedny a tytéž danosti a události mají jiný obsah a význam. Nicméně legitimací jednání hlavních protagonistů se jeví prospěch vlastního národního společenství. Interkulturalita ovšem neznamená zpravidla mechanické napodobování či zvrácení pojmů a realit naruby. Zahrnuje v sobě i kreativní přetváření přejímaných vzorů a stereotypů.¹²

Karsten Rinas uvádí, že hraničářské romány sudetoněmecké a české jsou volbou témat často přímo „zrcadlovým obrazem druhého“, což vyvolává domněnku, že se obě literatury jedna od druhé inspirovaly a probíhal zde jakýsi „boj literatur“ (innerliterarischer Kampf). Podle jeho názoru tomu tak však nebylo. Paralely se podle něj vysvětlují tím, že se obě literatury odvolávají na jeden a tentýž konflikt mimoliterární povahy. Ten byl nesen ve veřejném prostoru nejrůznějšími cestami, tiskem, par-

---

12 Na problém interkulturality inspirativním způsobem poukazuje kapitola kolektivní monografie zpracovaná Jörgem Krappmannem.

lamentními diskusemi, spolky a organizacemi, v nichž se jednostranná obvinění, interpretace a stereotypy generovaly a zpětně mohly být „uchopeny“ literaturou.¹³ Aniž bychom chtěli tento názor principiálně negovat a snižovat význam politických a jiných spolků, zdá se nám, že vzájemná znalost literatury „druhé strany“ zde do jisté míry byla, třebaže na německé straně menší, neboť ne všichni její literáti ovládali český jazyk. Na druhé straně čeští autoři němčinu znali, např. Alois Jirásek přímo uvádí dehonestující citáty vůči českému národu z práce Gustava Freytaga *Soll und haben*. Je ovšem pravdou, že přímá polemika s určitým typem literatury nacionálního protivníka je výjimečná.

Selská a hraničářská literatura vyjadřuje nejen vzájemnou souvztažnost a ovlivnění, ale současně nabízí vysvětlení nějakých stavů, situací, problémů, ať již jsou ona vysvětlení reflektována, či nikoliv. Tato vysvětlení „realit“, respektive budoucích cílů, jsou zasazena do konkrétních sociálních struktur, sociálních sítí. V selském románu, hraničářském románu, Heimatromanu, Grenzlandromanu je to primárně venkov, maloměsto. Klíčovou cílovou skupinou (čtenářskou i vlivovou) jsou úspěšní sedláci, rolníci, ale i měšťanstvo, tedy příslušníci střední třídy.

Není sporu o tom, že tato literatura je obrazem sociálně-ekonomických procesů, jimiž procházejí národní společnosti v druhé polovině 19. a první polovině 20. století. Významně se podílí na formování národních a regionálních identit a současně i identit selsko/rolnicko stavovských. Michael Berger s Karstenem Rinasem připomínají, že sudetoněmecká hraničářská literatura pomáhá porozumět desintegračnímu procesu Němců v českých zemích od zemské identity české (böhmische) k nacionálně profilované identitě sudetoněmecké (sudetendeutsche).¹⁴

Způsobem čtení vstupují stereotypy čtenářova vnímání světa do interakce se stereotypy konstruovanými autorsky. Autorské stereotypy mohou být sice odmítnuty, obvykle však jsou čtenářem díky ztotožnění s protagonisty prózy přijímány. Následně

---

13 Karsten Rinas, Die sudetendeutsche und die tschechische Grenzlandliteratur im Vergleich, in: Aufbruch und Krise. Das östliche Europa und die Deutschen nach dem Ersten Weltkrieg. Beate Störckuhl, Jens Stüben, Tobias Weger (eds.), München: Oldenburg 2010, s. 583–605.

14 Tamtéž.

dochází k jejich utvrzení, ale i redefinici. Vznikají nové obrazy venkovského života, obrazy vnímání druhého, formují se obrazy zdánlivě ladící s realitou, jež jsou jí však často na hony vzdálené. Autorská fikce nabývá ve společenském vnímání povahy „prožívané reality“. Tento dojem se hraničářský román často přímo snaží vzbudit. Do děje proto instaluje reálné historické osoby, reálné historické události a citáty z autentických dokumentů deklarativního charakteru (typicky Bodenreuth, Scholz, ale i další). Literatura tak vytváří svého druhu virtuální realitu. Přes autorovu fabulaci je třeba říci, že základní postuláty románu, jeho paradigma, nejsou autorsky autonomní, jedinečné, výlučné, což potvrzuje i skutečnost velmi těsného ideového souběhu hraničářských románů s dobovými politickými programy a politikou (literatura svým způsobem kopíruje politiku). Zde se vracíme k Topolskému tezi: podstatné není, zda se to, co stojí v románu, skutečně stalo, ale to, že děj románu ve společenském vědomí figuruje v hranicích možného, zapadá do struktury myšlení čtenářské klientely.

Není tedy daleko pravdě myšlenka, že hraničářský román vyjadřuje společenskou objednávku. O tom, že společnost jej akceptuje jako žánr přijatelný a vhodný, svědčí skutečnost, že hraničářská próza přežila dvě, v německém prostředí možná i tři generace. Skutečnost, že se žánr opakuje a reprodukuje v dílech dalších a dalších autorů, má v každém případě polohu společenské akceptace. Pokud by společnost selskou literaturu a hraničářství neakceptovala, odmítala je, pak by takovéto romány nevznikaly a především by se nevydávaly. Vysokou a dlouhou akceptaci hraničářského románu potvrzují také značné náklady jednotlivých děl, vydávaných nakladateli zpravidla po pěti až deseti tisících, vždy poté, co se předchozí část nákladu prodala. O tomtéž hovoří i knihovnické statistiky půjčovaných děl.

O jistých rozdílech v rolích a významu hraničářského románu v obou nacionálních společenstvích vypovídá i odlišná dynamika vývoje žánru vyjádřená množstvím vydávaných nových děl. Ta má svůj původ v nestejných charakterech a dynamikách politického, sociálního a kulturního vývoje německé komunity v českých zemích ve vazbě na prostředí Rakouska a Německa

Portrét selského hejtmana Jürga Engelprechta z historického románu Richarda Neudorfera *Ein Rufer in deutscher Not*, Graz 1937. Text pod obrázkem: „Otčina je v nebezpečí, statek zděděný po předcích!“

a vývoje české komunity českých zemí uzavřené do sebe jako „národní společnosti“, jež se emancipuje a následně se formuje jako hegemon v novém československém státě. Český hraničářský román je o něco starší než německý a jeho nástup je nápadný v osmdesátých letech 19. století. Tehdy jej reprezentovali špičkoví autoři české literatury dodnes se řadí mezi literární klasiky. Symptomatické je, že v počátcích české hraničářské literatury se autoři cítili ohroženi ze strany Rakouska, jeho byrokracie a represivního aparátu (Svatopluk Čech byl konfrontován se zásahem cenzury, Alois Jirásek se ke svému dílu *Na Ostrově* neodvážil v jeho prvním vydání z roku 1888 jako c. k. gymnaziální profesor ani podepsat, opatřil je jen iniciálami A. J.).¹⁵ V následujících desetiletích se hraničářská tematika stala doménou spíše autorů z druhé řady. Umělecká a propagační „nahota“ zeje např. z díla Jana Klecandy *Ve službách národa*.

Éra české hraničářské prózy se uzavírá již ve dvacátých letech 20. století obsáhlým románem, téměř epopéjí Františka Sokola-Tůmy *Na kresách*. Český hraničářský román, ač nacionál-

¹⁵ *Na Ostrově* od A. J., Matice lidu 22, č. 6, Praha: Spolek pro vydávání levných knih českých 1888.

ní konfrontace v pohraničí stále pokračují, ztrácel po vzniku Československé republiky půdu pod nohama; ostatně i dílo Fr. Sokola-Tůmy bylo napsáno z valné části před válkou. Hraničářský román je sice veřejností stále čten, ale ztratil zázemí velké politiky, především Masarykova uskupení Hradu. Tomu již bylo hraničářství nepohodlné. Přinášelo na mezinárodní, ale i vnitropolitické úrovni více škod než užitku. Stálo v cestě úsilí o pragmatické dorozumění s německou menšinou a rozvoji německého politického aktivismu. Jeho nosným sloupem byl německý agrární tábor a němečtí křesťanští sociálové, tedy dvě strany spojené s německým venkovem (v roce 1926 se němečtí agráři a křesťanští sociálové stali součástí vládní koalice, roku 1929 je následovali němečtí sociální demokraté). Hraničářství se tudíž stává v české meziválečné společnosti záležitostí nižší a střední úrovně politiky, vytrácí se z programů masových politických stran. Na „čáře dotyku“ se ovšem boj zastřešovaný nacionálními spolky i nadále vedl velmi lítě.

Vznik Grenzlandromanu se v německém prostředí datuje do stejného desetiletí jako v prostředí českém, tedy osmdesátých let 19. století. Oproti českému hraničářskému románu nabírá na intenzitě ve dvacátých letech a vrcholí v letech třicátých 20. století. V tomto období však již není jen specifickým výrazem nacionálních kolizí, konfrontací a bojů v českých zemích, ale je obrazem radikálního německého nacionalismu gradujícího po nástupu nacionálního socialismu v Německu, kdy Němci v pohraničí sousedních států Německa jsou politicky instrumentalizováni k proklamování německé národní jednoty, jež má vyústit v jejich sjednocení s Německou říší. V souvislosti s důsledky porážky v první světové válce a na ní navázanými územními ztrátami Německa se objevují Grenzlandromany nejen z pomezí česko-německého, ale i Grenzlandromany z pomezí německo-italského či německo-polského.¹⁶ Hraničářství

---

16 Jako příklad poslouží román z polsko-německého pomezí zpracovaný Torstenem Lorenzem v kapitole Román Ericha Herrmanna: Sosenka. Dále srov. romány z Tyrolska či Lotrinska. Josef Außerhofer, Heimat in Not. Ein Tiroler Grenzlandroman, Berlin: Deutsch-Literarisches Institut J. Schneider [1936]; Polly Maria Höfler, Der Weg in die Heimat. Grenzlandroman aus Lothringen, München: Verlag Franz Eher Nachf. G.m.b.H. 1937; i malé území Eupen - Malmedy odstoupené po

nabývá dalších literárních podob, jež jsou svéráznými variacemi Grenzlandromanu. Příkladem v naší monografii je Stroblův *Studentenroman* odehrávající se v Praze na počátku 20. století.¹⁷ „Historický hraničářský román“ situuje nacionální boje do hluboké minulosti, do raného novověku, či dokonce do středověku. Richard Neudorfer transferoval svůj konfliktní příběh s hrubě negativním obrazem Čechů do vévodství rakouského první poloviny 15. století.¹⁸ Ničivě plenící cizí prvek představují husité na jedné ze svých „spanilých jízd“. Hlavním hrdinou je selský hejtman Jürg Engelprecht, jenž se postaví na odpor plenícím a vraždícím husitským tlupám a brání nedávno dobytou německou půdu, když poslechne volání krve. Autor výpravného díla vydaného krátce před anšlusem Rakouska v předmluvě vyslovuje své motivy k jeho napsání následovně: „*tuto knihu napsala láska, láska připravená k obětem, láska k národu a vlasti*“.¹⁹

S postupem mocenské rehabilitace Německa a zejména nastolením nacionálního socialismu souvisí přibližování německého Grenzlandromanu „Blut und Boden“ literatuře. Ze selského světa se vytrácela vesnická idyla. Byla vytlačována heroizujícím obrazem sedláka.²⁰ Dochází k jeho mytologizaci a odmítání všeho rasově cizího, co není zakořeněno v německé půdě. Na počátku německého Grenzlandromanu stojí osoba literárně významná – Fritz Mauthner. Se vzrůstající nacionální služebností a trivialitou úroveň a význam autorů klesá, i ti nejlepší z nich náleželi do druhé řady německé literatury.

Autoři kolektivní monografie však nechtějí svým zaměřením na hlavní proud německé agrární literatury z českých zemí 20. století reprezentovaný Heimatromanem a Grenzlandromanem vyvolat představu, že jazykově německý venkov byl zcela nacionalizován a neexistuje jiná německá literatura než ostře nacionálně konfrontační. Typ literatury nacionálně umírněné

---

první světové válce Německem Belgii nalézá svůj hraničářský román. Viz Ludwig Mathar, *Straße des Schicksals*, Freiburg im Breisgau: Herder & Co. 1933.

17 Srov. kapitulu Venduly Trnkové, *Studentenroman* – recepcce románů o studentech od Karla Hanse Strobla.

18 Richard Neudorfer, *Ein Rufer in deutscher Not. Grenzlandroman aus der deutschen Ostmark*, Leipzig – Graz: Leopold Stocker Verlag [1937].

19 Tamtéž, s. 5.

20 *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*, s. 141.

reprezentují např. kapitoly o Jakobu Juliu Davidovi²¹ či Hansi Nikolausovi Kraussovi.²² Pro třicátá léta 20. století je třeba zmínit třeba nářeční selský román z Bruntálska Anny Köhlerové.²³

* * *

Obrazy sedláka se v průběhu jednoho století (1848–1948) oproti dlouhým staletím předchozím utvářely v literatuře v souběhu s formováním moderní společnosti, společnosti profilované jednak občansky ve vazbě na tržní ekonomiku a rozvoj industrializace, jednak ve vazbě na formování nacionálních společenství artikulujících své požadavky a zájmy logicky, často v kolizi se zájmy etnických a nacionálních společenství sousedních. Sociálně-ekonomický vývoj v tomto období současně vyjadřoval problémy venkova spojené s poklesem jeho významu a odlivem venkovského obyvatelstva do měst. Venkov hledá své místo „na slunci“, stejně jako zdejší typický producent – sedlák, střední rolník. Jeho existenční nejistota vyjádřená klimatickými výkyvy, ale i faktory ekonomickými a sociálními, především vývojem hospodářského cyklu, tedy problémy hospodářských krizí, jež mají v agrárním prostředí zvláštní obsah, zdroje, spolu s pocity nedocenění, marginalizace vyústí ve specifických podobách venkovské literatury. Ta se tematicky pohybuje kolem otázek jistoty, štěstí, společenského uznání, pevného spravedlivého řádu, který by vyjadřoval konzervativní stabilitu i kontinuitu s minulostí. Zaostávání a strnulost se selskému světu jeví jako výraz pevného bodu v rychle se měnícím, obtížně srozumitelném světě, kde vládne město se svými světly, neony, restauracemi, divadly, kiny, vším tím leskem a nádherou, jíž se venkovu nedostává a která zejména jeho mladé obyvatelstvo neobyčejně přitahuje.

Venkovská idyla a klid, prosluněná příroda a malebné domy kontrastují s každodenní lopotou na poli, ve stáji, ve chlívě, dřinou bez konce, z níž není úniku. Literatura koncentrovaná

---

21 Srov. kapitolu Ivany Šrámkové, *Obraz sedláka na Hané v souboru povídek Die Hanna* Jakoba Julia Davida.

22 Srov. kapitolu Eduarda Kubů, *Hans Nikolaus Krauss – svědek života chebského venkova posledních desetiletí 19. století*.

23 Anna Köhler, *Saat und Ernte. Bauernroman*, Freudenthal: Freudenthaler Zeitung [1938].

v šíře budované síti knihoven – spolkových, obecních a jiných – je jedním z nemnoha pojítek venkova s vnějším světem. Selský román je pomníkem naznačeného světa, světa stále více oslabovaného, přetvářeného novými sociálními strukturami, novými způsoby hospodaření vyjádřenými koncentrací půdy a kapitálu. Agrarismus jako ideologie ztrácí na přitažlivosti. Literatura, selský román, hraničářský román tak pomáhají vyplňovat prostor socializace venkovského člověka. Zejména v Německu, ale i jinde, se o něj uchází radikální nacionalisticky orientovaná politika. Nacionální socialismus příznačně rolníku nabízí to, co chce slyšet. Ideje děl Walthera Darrého vyjadřující roli venkova jako „stavu říšské výživy“, souzní s německými hraničářskými romány třicátých let. Nabízí sedlákovi významné, nezastupitelné místo ve společnosti a také sociální jistotu zákonem fixovaného „dědičného selského statku“. Sedlák, resp. na půdě usedlý rolník je pasován na uchovatele árijské krve. Po porážce nacismu Heimatroman, Bauernroman a německý sedlák stigmatizování minulostí vyklízejí kulturní pole jako jeho markanty.

V českém prostředí je přes slibnou pozici agrární strany v politickém systému závěru Rakouska-Uherska a následně její unikátní postavení v meziválečném Československu patrný proces pozvolné secese selského stavu. Rentabilita statků a zemědělských usedlostí mezi světovými válkami vykazuje regionální odlišnosti, převážně však klesá. Možná i to je důvodem, proč agrárně politický román nedosáhl většího úspěchu, český sedlák jako hrdina každodenního boje o zrna a chléb v české společnosti již neslaví ve dvacátých a třicátých letech výraznější úspěch. Není náhodou, že ruralismus sedláka zcivilňuje, vesměs ho neprezentuje jako heroického aktéra zápasu s přírodou, slábne jeho nacionální zaujetí a akcentována je lyrizace vesnice a venkovského prostředí.

Vývoj po druhé světové válce, který revizí první pozemkové reformy a především druhou pozemkovou reformou vytyčuje směr vývoje československého zemědělství od velkostatku, statku a zejména selského statku k fragmentování držby a k zemědělské výrobě soustředěné v drobných a středních hospodářstvích (od 8 do 12 hektarů), pohybujících se na hranici udržitelnosti, ideje selství, selského zájmu popírá. Půda levně distribuovaná bezzemkům či vlastníkům trpasličích hospodářství vytváří no-

vou ideologii české vesnice podílející se na budování „lidově demokratického“ státu, tedy přechodného režimu limitované demokracie let 1945–1948 tendujícího k omezování většího majetku s výrazným antikapitalistickým programem. Pro zámožného sedláka již v poválečném Československu není místo, jeho image je naplňována pojmem „kulak“, tj. dehonestujícím výrazem třídně-politického odsudku vanoucího z východu. Tím se uzavírá prostor pro sedláka jako literárního aktéra současnosti, je přijatelný jen jako aktér minulosti v boji za „národní osvobození“ předchozích generací. „Družstevní rolník“ pak přežívá jako v podstatě podřízený subjekt v ideologickém konstruktu „dělnicko-rolnického svazku“. Selství a selská literatura tak ztratily svůj zásadní význam, jaký měly v 19. a na počátku 20. století.

V sociální vazbě na selské prostředí spočívá specifikum zkoumané literatury a současně i její pomíjivost. Nicméně v převratném století 1848–1948, nesmírně bohatém na události, hrála venkovská, selská literatura a její nejrůznější variace nezastupitelné integrační a identitotvorné role a je pro toto století jedinečným a významným pramenem, svědkem formující se modernity stejně jako krutých časů světových válek, je dokladem odlišných mentálních vzorců českého a německého sedláka, stejně jako hloubky nacionálního konfliktu v českých zemích. Náš výzkum dává za pravdu Franku Boldtovi, že hlavní proud českoněmecké literatury druhé poloviny 19. století byl pro lidi mimo české země „k nečtení“, pro Čechy pak nepřijatelně štvavý, pro Němce z českých zemí ovšem „hláskou troubou“ nacionálních fanfár vytvářející literární bojové souručenství, jež podstatným způsobem ovlivnilo vývoj německo-českých vztahů.²⁴ K tomu jen dodejme, že to platí i pro dobu následnou a že literatura plnila integrační a konfrontační funkci nejen v prostředí německém, ale nepřehlédnutelně a v mnohém ještě významněji i českém. Smutně tak nesbližovala, ale stavěla bariéry, vzdalovala.

Náš diskurz mezi historií a literární vědou na téma selského a hraničářského románu chce připomenout význam interdis-

---

24 Frank Boldt, Kultur versus Staatlichkeit. Zur Genesis der modernen politischen Kultur in den böhmischen Ländern in Widerspiel von kulturellem und politischem Bewußtsein bei den böhmischen Tschechen und Deutschen bis zum Jahre 1898, Praha: Karolinum 1996, s. 82–83.

ciplinární spolupráce. Je *plaidoyer* za to, aby konstruktivistický narativismus historiografie pracující s klasickým archivním a tištěným pramenem moderně komplementovaným *oral history*, jenž představuje hlavní proud historické produkce dneška, „vzal na milost“ i alternativní – třebaže na kritiku a interpretaci náročnější – informační zdroje, intelektuálně často vysoce sofistikované, jimiž může své porozumění minulosti zjemnit, prohloubit a třeba i korigovat. Využití literárního pramene si žádá specifického kladení otázek a přístupů, není jen výsledkem obsahové a formální analýzy literárního textu, nýbrž i jeho recepce. V historické práci nejde jen o dílo samotné, ale také o dějiny jeho čtení, porozumění a současně i vývoje knižního trhu.²⁵

Připomenuli jsme snad dosti jasně, že historik, narazí-li na problém fiktivního světa literatury, jenž se dostává do konfliktu s historickou narací a jejími prameny, nemá odložit své pero, nýbrž svět literatury vzít – jako legitimní pramen – za svůj.

---

25 Zdeněk Šimeček – Jiří Trávníček, *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia 2014.